

DEPOZITUL DE BRONZURI DE LA ȘERBĂNEȘTI, JUDEȚUL VÂLCEA

Ion Tuțulescu*, Carol Terteci**

Rezumat: În studiul de față autorii prezintă depozitul de bronzuri descoperit la Șerbănești, localitate din nord-estul județului Vâlcea. Depozitul este alcătuit din două topoare cu disc de tip B₁, varianta Téglás și un topor plat varianta Șincai. Ambele tipuri de topoare sunt întâlnite în mediul Wietenberg, iar zona în care au fost descoperite este aproape de spațiul intracarpatic.

Depozitul de la Șerbănești a fost descoperit în imediata apropiere a unui pârâu, zona deținând un rol important din punct de vedere spiritual. Importanța spirituală a punctului este redată și de o a doua descoperire reprezentată de un celt transilvănean de tip A₂. După tipologia lui M. Rusu, celtul este încadrat în perioada bronzului târziu.

Abstract: In the present study, the authors present the bronze hoard discovered at Șerbănești, a village from north-east of Vâlcea county. The hoard consists of two axes with shape B₁ disk, type Téglás and a flat ax type Șincai. Both types of axes belongs to the Wietenberg area and the location where this hoard has been found is nearby to the inner Carpathian space.

The hoard from Șerbănești has been discovered near a small river, an area with an important role, from the point of spiritual life. The spiritual importance of the point is strengthened by a second discovery which is represented by a Transylvanian socketed ax A₂ type. By M. Rusu's typology, the socketed ax is dated in the late bronze age.

Cuvinte-cheie: topoare din bronz, prestigiu, depozit, analize metalografice, bronz mijlociu și târziu.

Key-words: bronze axes, prestige, hoard, metallographic analyzes, middle and late bronze age.

A. Cadrul geografic (Harta 1-2)

Comuna este situată în nord-estul județului Vâlcea, la poalele de sud ale masivului Cozia, în Depresiunea Jiblea-Berislăvești din Subcarpații Vâlcii. Localitatea are în componență sa patru sate: Sălătrucel, Pătești, Seaca și Șerbănești.

Relieful este de tip subcarpatic, cu văi de tip torențial având versanții păduroși. Zona aparține hidrografic zonei de mijloc a Oltului, cei mai importanți afluenți fiind Coisca și Pătești.

B. Locul și condițiile descoperirii (Fig. 1-2)

Topoarele au fost descoperite de locuitorul Rușan Ștefan la data de 5 ianuarie 2012, din satul Șerbănești, comuna Sălătrucel, județul Vâlcea¹.

Cele patru piese² au fost găsite în urma unei investigații cu detectorul de metale, realizate de persoana menționată mai sus, în punctul Ochiul Zăcătorii (zonă împădurită). Punctul se află la cca. 1 km nord de sat, pe marginea unui pârâu sezonier care se varsă în pârâul Pătești.

Depozitul a fost descoperit la 2,50 m est față de pârâu, la adâncimea de -0,55 m în groapă, fără a fi depuse într-un vas. Celtul a fost identificat la 20 m sud-est de depozit, la adâncimea de -0,15 m.

C. Descrierea pieselor³

Depozitul

1) Topor cu disc, nr. inv. = 464 (Fig. 3).

* Doctor, Muzeul „Aurelian Sacerdoteanu” Vâlcea, e-mail: iontuțulescu@yahoo.com.

** Doctorand, Muzeul „Aurelian Sacerdoteanu” Vâlcea, e-mail: terteci.carol@gmail.com.

¹ O mică descriere a pieselor a fost publicată în volumul editat de Tudor Soroceanu (vezi Soroceanu, 2013, pp. 157-158, Taf. 72).

² Depozitul este format din trei piese: două topoare cu disc și un topor plat cu aripioare. A patra piesă este un topor de tip celt descoperit singular la 20 de m est.

³ L= lungime; l = lățime; d = diametru.

Turnat în tipar bivalv, prezintă bavuri pe corp cu tub de înmănușare manșonat. Braț de formă trapezoidală, profil romboidal la gaura de înmănușare. Disc cu umbo. Patină verde închisă.

Dimensiuni: L = 17,9 cm; l. tăiș = 2,85 cm; d. disc = 4,85 cm; d. gaură înmănușare interioară = 1,95 cm; d. gaură înmănușare exterioară = 2,4 cm; greutate = 432 gr.

2) Topor cu disc, nr. inv. = 465 (Fig. 4).

Turnat în tipar bivalv, prezintă bavuri pe corp cu tub de înmănușare manșonat. Braț de formă trapezoidală, profil romboidal la gaura de înmănușare. Disc cu umbo. Patină verde închisă. Patina este ușor deteriorată pe manșon și lamă.

Dimensiuni: L = 15,5 cm; l. tăiș = 2,45 cm; d. disc = 4 cm; d. gaură înmănușare interioară = 1,8 cm; d. gaură înmănușare exterioară = 2,4 cm; greutate = 282 gr.

3) Topor cu aripioare, nr. inv. = 466 (Fig.5).

Marginile ridicate și înclinate oblic spre interiorul piesei, muchia cu secțiune dreptunghiulară. Patină verde închis, distrusă parțial. Dimensiuni: L = 17,8 cm; l. = 3,5 cm; greutate = 260 gr.

Descoperirea izolată

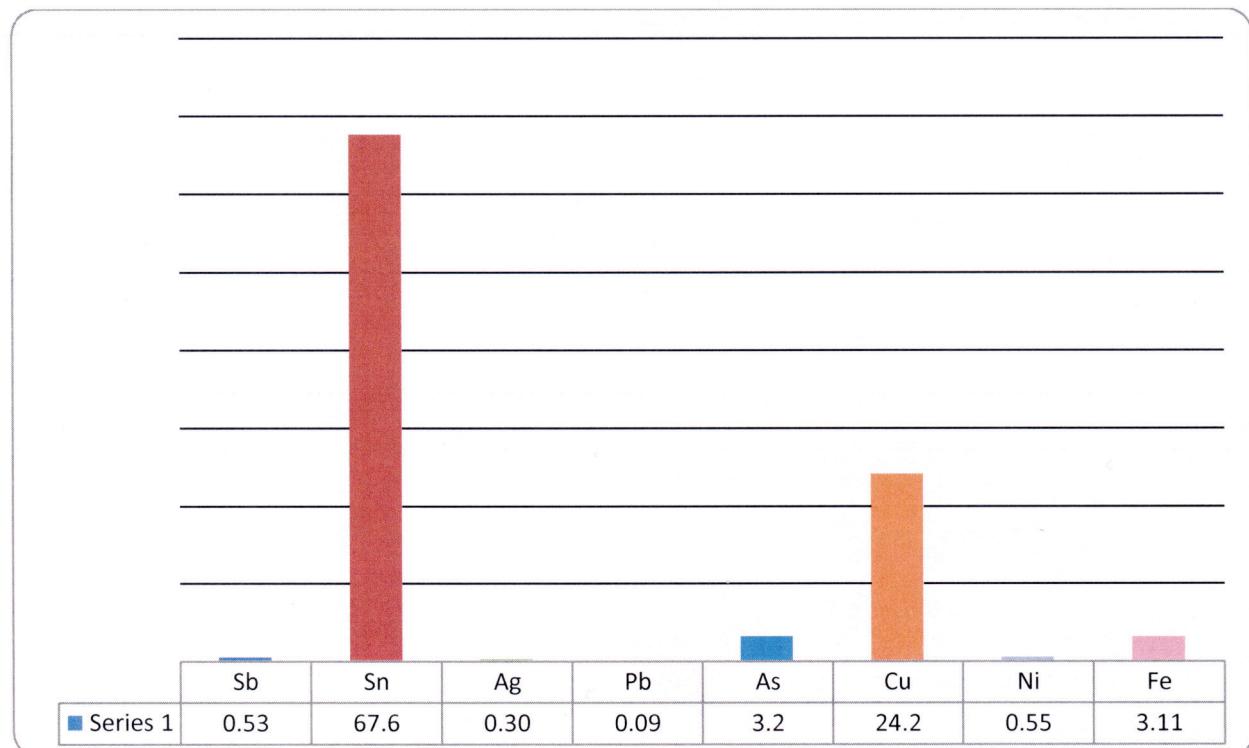
Topor celt, nr. inv. = 467 (Fig. 6).

Turnat în tipar bivalv cu gaură de înmănușare longitudinală și o tortiță ușor deteriorată. Pe corp, piesa prezintă nervuri în unghi. Patina verde deschisă, ușor deteriorată. Dimensiuni: L = 7,8 cm; l. tăiș = 3,3 cm; d. gaură de înmănușare interioară = 2,4 x 1,8 cm; greutate = 104 gr.

D. Analize metalografice

Depozitul

Topor cu disc, nr. inv. = 464: Sb = 0,534%; Sn = 67,614%; Ag = 0,301%; Pb = 0,087%; As = 3,224%; Cu = 24,168%; Ni = 0,547%; Fe = 3,106%.

Digrama 1

Topor cu disc, nr. inv. = 465: Sb = 7,113%; Sn = 56,942%; Ag = 0,218%; Pb = 0,115%; As = 3,136%; Zn = 0,047%; Cu = 29,947%; Ni = 0,337%; Fe = 1,536%.

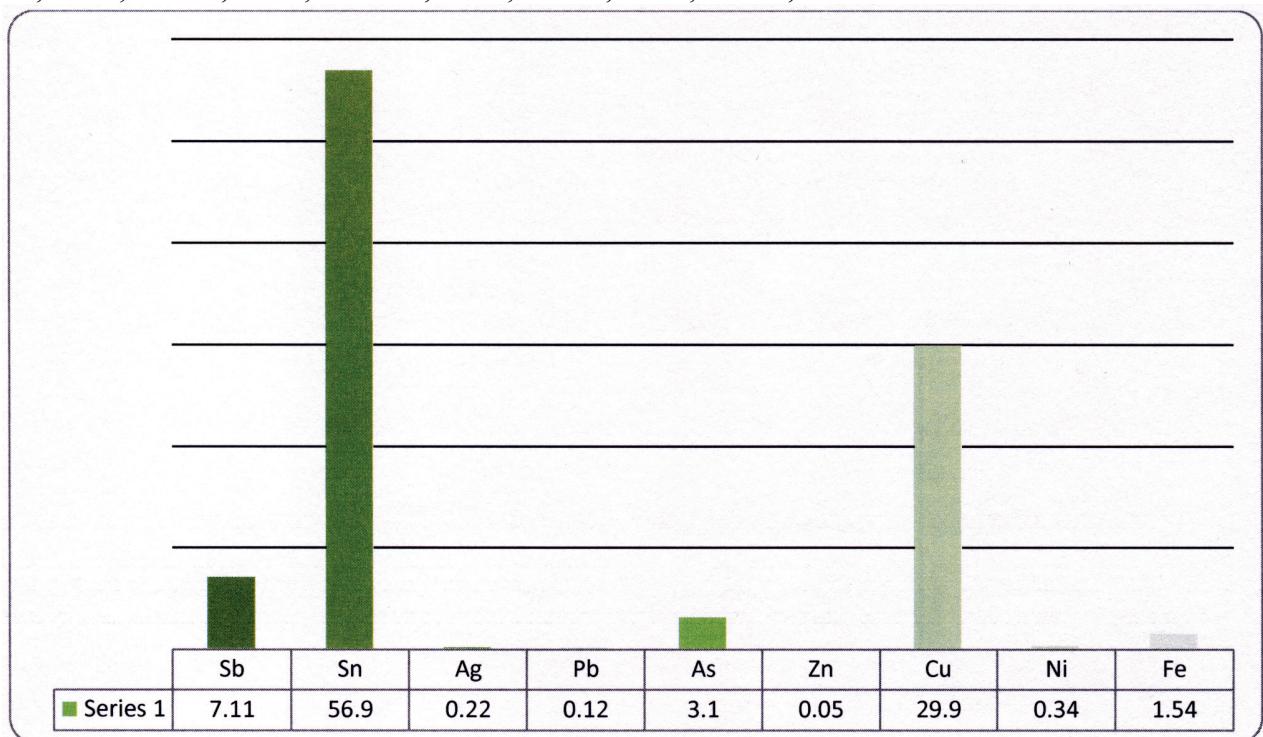

Diagrama 2

Topor cu aripioare, nr. inv. = 466: Sb = 1,488%; Sn = 61,977%; Ag = 0,332%; Pb = 0,288%; As = 4,96%; Cu = 28,969%; Ni = 0,136%; Fe = 1,429%.

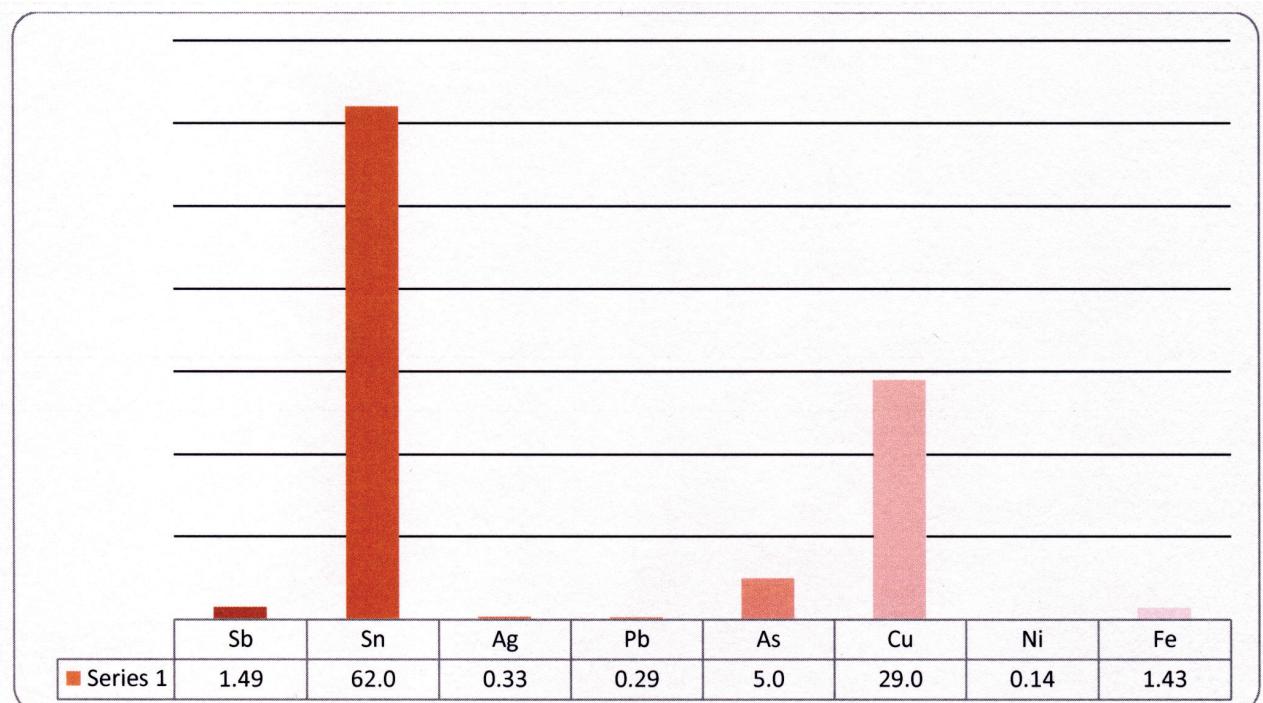
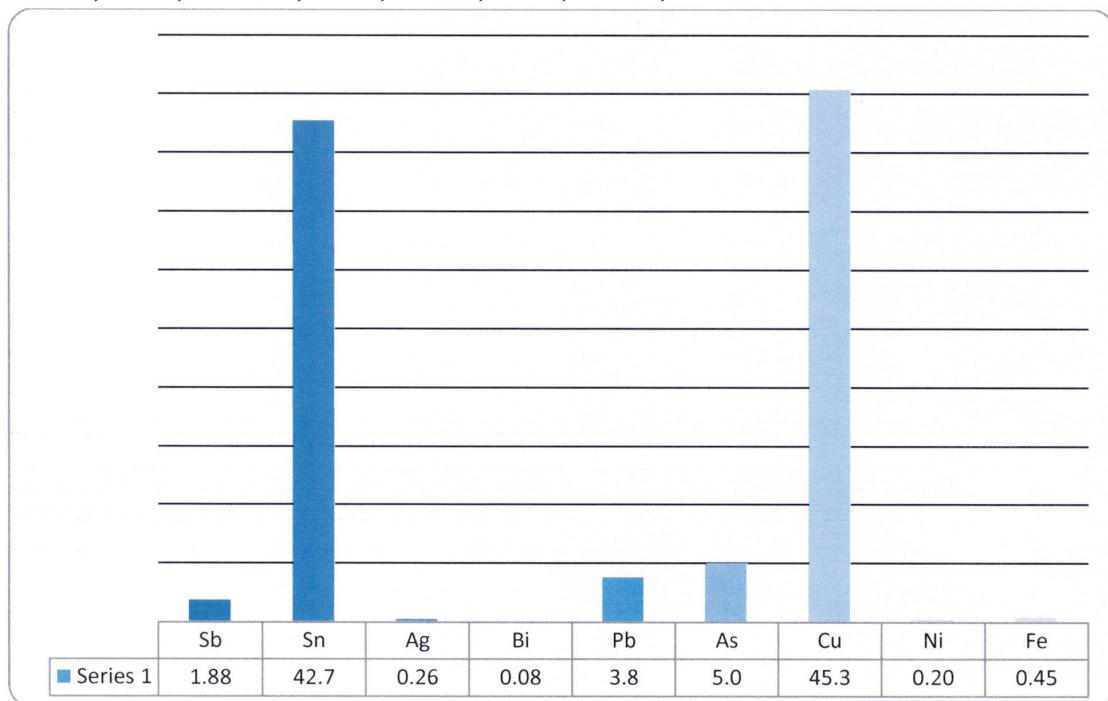

Diagrama 3

Descoperirea izolată

Topor celt, nr. inv. = 467: Sb = 1,877%; Sn = 42,693%; Ag = 0,263%; Pb = 3,788%; Bi = 0,078; As = 5,019%; Cu = 45,343%; Ni = 0,201%; Fe = 0,447%.

*Diagrama 4***E. Încadrarea tipologică și culturală****Depozitul**

Topoarele cu disc reprezintă arme specifice și caracteristice metalurgiei bronzului mijlociu din Bazinul Carpathic⁴.

Tipologic, cele două topoare cu disc din depozitul de la Șerbănești aparțin variantei B₁, după tipologia lui Ion Nestor⁵ și subvariantei Ighiel la Alexandru Vulpe⁶. De altfel, în tipologia topoarelor de tip B₁, Alexandru Vulpe propune mai multe variante⁷:

- Varianta Szeghalom;
- Varianta Ighiel;
- Varianta Bikács-Borlești;
- Varianta Iclod;
- Varianta Senta;
- Varianta Mezőberény.

Analogii găsim în descoperirile din zona Turda⁸.

O tipologie aparte a topoarelor de tip B₁ o regăsim și la cercetătoarea maghiară Amália Mozsolics⁹ prin împărțirea în trei categorii:

- Ba – topoare cu disc convex;
- Bb – topoare cu disc plat și spin la mijloc;
- Bc – topoare cu disc conic.

Pieselete noastre se pot încadra în subvarianta Bb.

⁴ Molnár, 2014, p. 100.

⁵ Nestor, 1938, p. 183.

⁶ Vulpe, 1970, p. 73.

⁷ Vulpe, 1970, pp. 70-77.

⁸ Vulpe, 1970, Taf. 21/307.

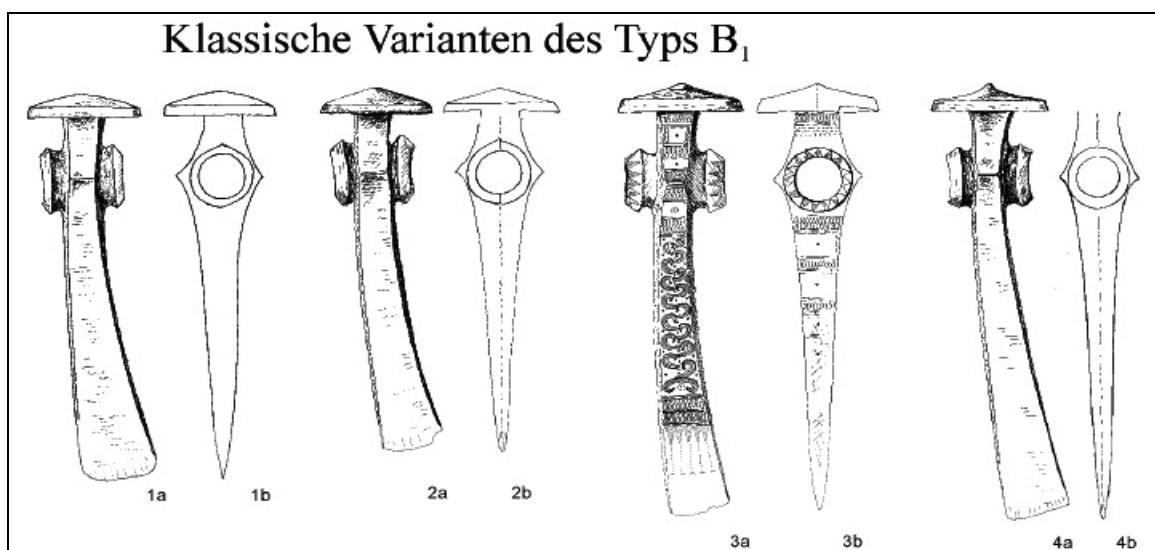
⁹ Mozsolics, 1967, Taf. 64/2; Molnár, 2014, p. 100.

O ultimă și cea mai recentă tipologie a topoarelor cu disc de tip B₁ o publică Wolfgang David¹⁰ prin care stabilește opt variante¹¹:

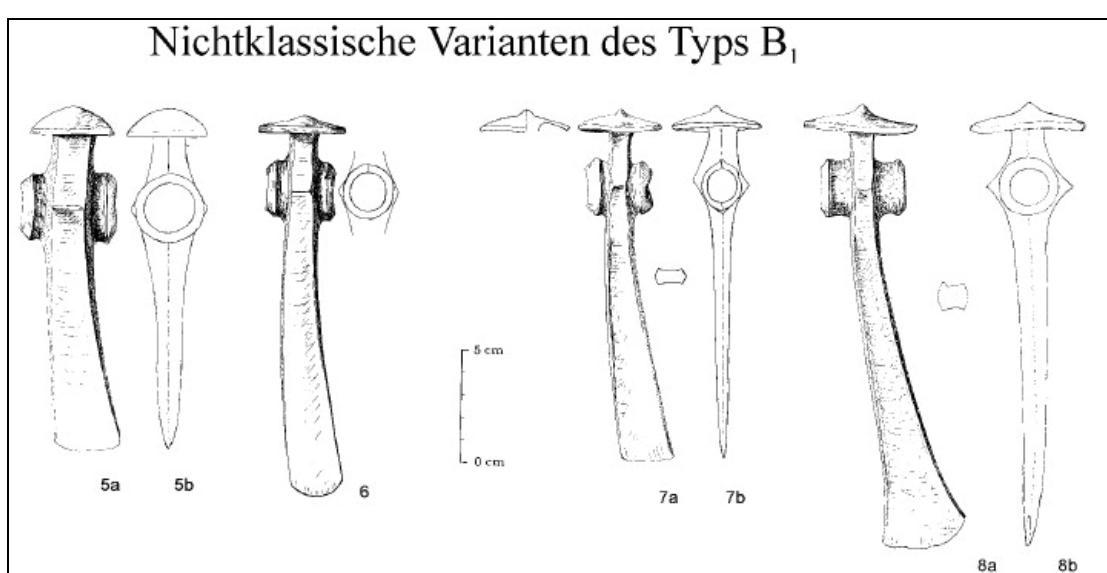
- Varianta Tărian;
- Varianta Téglás;
- Varianta Mezőberény;
- Varianta Zajta;
- Varianta Borlești;
- Varianta Olomouc;
- Varianta Letkés;
- Varianta Cruceni.

După această nouă tipologie, topoarele cu disc din depozitul de la Șerbănești aparțin variantei Téglás, piese identice fiind descoperite la:

- Monor, Kom. Pest – Ungaria de est;
- o piesă descoperită în județul Bistrița-Năsăud.

Topoare cu disc tip B₁, variantele 1-4 (după David 2004).

Topoare cu disc tip B₁, variantele 5-8 (după David 2004).

¹⁰ David, 2002, pp. 84-85; David, 2004, p. 64, Abb.2.

¹¹ Primele 4 subvariante aparțin categoriei Klassische, ultimile 4 categoriei Nichtklassische.

Ca răspândire, topoarele de tip B₁ dețin cea mai mare distribuție, acestea atingând la vest linia râului Oder și râul Bug la est¹². Topoare de tip B₁ au fost descoperite și în afara Bazinului Carpathic la Olomuc și Šatov în Moravia, Illmitz și Kronstorf în Austria¹³.

Din punct de vedere al cronologiei, topoarele cu disc aparținând depozitului de la Șerbănești pot fi încadrate perioadei a III-a a bronzului mijlociu și atribuite metalurgiei de tip Koszider. Topoare de acest gen sunt întâlnite în mediile culturale: Wietenberg, Suciu de Sus și Otomani-Füzesabony¹⁴.

A treia piesă din depozit reprezintă un topor plat cu margini ridicate de tip Randleitenbeile.

Conform tipologiei realizate de Alexandru Vulpé¹⁵, toporul din depozit aparține variantei Șincai.

În lucrarea sa „Bronzul timpuriu și mijlociu în Banatul românesc și pe cursul inferior al Mureșului. Cronologia și descoperirile de metal”, Florin Gogâltan împarte aceste descoperiri din punct de vedere tipologic în¹⁶:

- Topoare masive de formă trapezoidală;
- Topoare lungi, zvelte, de formă trapezoidală.

Conform tipologiei propuse de Florin Gogâltan, toporul plat aparține ultimei categorii, analogii cu piesa noastră regăsind în Banat, la Moldova Veche.

Pentru spațiul intracarpatic, topoarele plate, varianta Șincai, sunt puse în legătură cu cultura Wietenberg¹⁷. Exemplare identice întâlnim în Europa centrală sub termenul de topoare de tip Neyruz, contemporane cu tipul Guzowicw din Polonia¹⁸.

Descoperirea izolată

Zona în care a fost găsit depozitul a condus la descoperirea unui topor de tip celt la o distanță de 20 m de locul acestuia. După tipologia stabilită de Mircea Rusu, exemplarul nostru aparține variantei A₂ a celturilor de tip transilvănean.

Din cele trei categorii ale topoarelor de tip celt (A, B, C), cele de tip A au fost împărțite în patru variante: A₁, A₂, A₃ și A₄¹⁹. Din punct de vedere al încadrării cronologice, toporul de la Șerbănești este datat în perioada bronzului târziu²⁰, piese de acest gen fiind descoperite în depozitele de bronzuri de tip Uriu-Domănești²¹.

F. Interpretarea analizelor metalografice și câteva concluzii

Cele patru piese prezente în studiul nostru au fost supuse investigațiilor metalografice²² în anul 2015, când o echipă de arheologi din Germania, formată din N. Boroffka, B. Nessel și E. Pernicka au efectuat o serie de analize pe piese din depozitele Muzeului Județean „Aurelian Sacerdoțeanu” și din Colecția de arheologie „Gheorghe Petre Govora” din Băile Govora.

Măsurătorile au fost efectuate prin analiza cu fluorescență de raze X²³. Suprafața analizată a fost de cca. 8 mm în diametru la piesele mari și aproximativ 3 mm la cele mici. Important de menționat este faptul că adâncimea măsurătorilor a fost de 0,01 mm, prin urmare compoziția materialelor poate fi determinată doar pentru suprafața obiectului.

¹² Găvan, 2013, p. 148.

¹³ Găvan, 2013, p. 147.

¹⁴ Tencariu et al. 2014, p. 115.

¹⁵ Vulpé, 1975, p. Taf. 38/352.

¹⁶ Gogâltan, 1999, p. 135.

¹⁷ Vulpé, 1975, p. 67.

¹⁸ Gogâltan, 1999, p. 136; Topoarele de acest gen sunt încadrate în perioada mijlocie a epocii bronzului.

¹⁹ Rusu, 1966, pp. 23-24.

²⁰ Br. D, faza de final.

²¹ Rusu, 1966, p. 24.

²² Analizele au făcut parte din proiectul de cercetare a problematicii începutului și extinderii bronzurilor cu staniu, în epoca bronzului din sud-estul Europei.

²³ Aparatul utilizat la analize a fost Niton XL3t 900, Fa. Thermo Scientific.

Discovery place	Elemental composition (%)										
	Sn	Pb	As	Sb	Ag	Ni	Bi	Au	Zn	Co	Fe
Hajdúsámon	7.2	0	0.63	0.04	0.03	0.42	0	0	0	0	+
Hajdúsámon	5.9	0	0.8	0.11	0.05	0.5	0	0	0	0	++
Păuliș	4.9	0	0.47	0.07	0.01	0.21	0	0	0	0	+
Sebeș	4.2	0	0.18	Trace	0.02	0.29	0	0	0	0	Trace
Criț	2.9	0	1.4	Trace	0.03	0.47	0	0	0	0	Trace
Valea Chioarului	6	0	1	0.09	0.01	0.54	0	0	0	0	+
Apa	5.3	0	0.9	0.5	0.03	0.48	0	0	0	0	+
Kispalád	8.7	Trace	0.79	0.11	0.03	0.31	0	0	0	0	+
Szeghalom	4.2	Trace	1.75	0.34	0.02	1.3	0	0	0	0.06	++
Szeghalom	10	0	0.67	Trace	0.01	0.55	0	0	0	0	+
Szeghalom	7.1	0	Trace	0	Trace	0.11	0	0	0	0	+
Bogata	11.9	?	0.5	?	?	?	?	?	?	?	0.4
IORCANI (core alloy)	5.02	0	1.053	0.938	0	0.863	0	0	0	0	0.29

Tabel cu analize metalografice pe topoare cu disc de tip A (după Tencariu et al. 2014).

Din tabelul prezentat mai sus observăm că procentul de Sn nu depășește 12%, măsurările efectuate pe piesele noastre relevând un procent ridicat de până la 67%.

Explicația acestuia constă în faptul că măsurările²⁴ au fost efectuate la suprafață, iar la aliajele cu cupru corodate se atestă o concentrație mare a unor elemente ca: staniu, plumb și argint.

Principalele zăcăminte de cupru din centrul și sud-estul Europei exploatare din mileniul 5 î.e.n (după Pernicka et al. 2016).

²⁴ Analizele au fost efectuate în partea superioară a pieselor, măsurările fiind recoltate în special din patina acestora. Dacă probele ar fi fost preluate după înătărarea patinei, rezultatele ar fi fost altele.

Pentru zona Olteniei este cunoscut faptul că, încă din perioada culturii Sălcuța, piesele din cupru au fost prelucrate din două tipuri de minereu: unul cu urme de argint, uneori argint și fier, și altul cu urme infime de nichel²⁵.

Piese din depozitul de la Șerbănești aparțin²⁶ cel mai probabil culturii Wietenberg și reprezintă bunuri de prestigiu pentru perioada respectivă²⁷.

Zona în care au fost descoperite poate fi legată de o zonă sacră pentru comunitățile din epoca bronzului mijlociu. Importanța acesteia și continuitatea ca zonă sacră este sugerată și de folosirea ei în perioada bronzului târziu când este depus toporul de tip celt.

Conform tipologiei realizate de Olimpia Bratu, piesele noastre fac parte din categoria depozitelor de arme²⁸. Depunerea lor lângă o sursă de apă reprezintă o depunere votivă. Din punct de vedere al relației cu mediul, depozitul de la Șerbănești se încadrează în categoria depozitelor în mediu umed²⁹.

Importanța depozitului de bronzuri de la Șerbănești este reliefată și de unicitatea celor două topoare cu disc la sud de Carpați³⁰.

BIBLIOGRAFIE

- Bratu, O. 2009. *Depunerile de bronzuri între Dunărea Mijlocie și Nistru în secolele XIII-VII a. Chr.* București: Renaissance.
- David, W. 2002. *Studien zu Ornamentik und Datierung der bronzezeitlichen Depotfundgruppe Hajdúsámson-Apa-Ighiel-Zajta.* Bibliotheca Musei Apulensis 18 (Alba Iulia [Karlsburg/Weissenburg]. 2 Bde.
- David, W. 2004. Südbayern als Westliche Verbreitungsgrenze Ostkarpatenländischer Nackenscheibenäxte der Mittel-und Spätbronzezeit. În *Pope. Halš*, pp. 59-87.
- Găvan, A. 2013. Metalurgia tell-urilor epocii bronzului din vestul României (II). *Terra Sebvs* 6, pp. 101-126.
- Gogâltan, F. 1999. *Bronzul timpuriu și mijlociu în Banatul Românesc și pe cursul inferior al Mureșului (Die Frühe und Mittlere Bronzezeit im rumänischen Banat und am Unterlauf der Marosch. Die Chronologie und die Metallfunde).* Timișoara: Orizonturi Universitare.
- Molnár, Z. 2014. *Contribuții la cunoașterea culturii Otomani din nord-vestul Transilvaniei. Ceramică și metal.* Cluj: Meda.
- Mozsolics, A. 1967. *Bronzefunde des Karpatenbeckens. Depotfundhorizonte von Hajdúsámson und Kosziderpadlás.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Nestor, I. 1938. Die verzierten Streitäxte mit Nackenscheibe aus Westrumänien. În E. Sprockhoff (ed.), *Marburger Studien. Festschrift für Gero Mehrhart von Bernegg zum 50. Geburtstag*, Darmstadt, pp. 178-192.
- Pătroi, C. 2006. Metalurgia cuprului în cadrul complexului cultural eneolic Sălcuța-Bubanj-Krivodol. *Drobeta XVI*, pp. 89-112.
- Rusu, M. 1966. Depozitul de la Balșa. *Sargeția* 4, pp. 17-40.

²⁵ Pătroi, 2006, p. 95; Tuțulescu, Părăușanu, 2013-2014, p. 20; Tuțulescu, Părăușanu, 2015, p. 220.

²⁶ O primă încadrare a pieselor o răgăsim la Soroceanu, 2013, prin care acestea sunt atribuite cel mai probabil culturii Tei (vezi Soroceanu, 2013, p. 158). Din zonă nu cunoaștem nicio descoperire care poate fi atribuită culturii Tei. Zona de nord-est a Olteniei în perioada epocii bronzului mijlociu și târziu este o zonă în care influențele provenite din partea de la nord de Carpați sunt sesizabile în special în repertoriul ceramic. Astfel, în decorul ceramicii de tip Verbicioara se observă influențe Wietenberg (vezi Terteci, 2013, p. 112).

²⁷ Încadrarea în cultura Wietenberg se datorează și punctului în care a fost descoperit depozitul, punct aflat în imediata apropiere față de Transilvania.

²⁸ Bratu, 2009, p. 36.

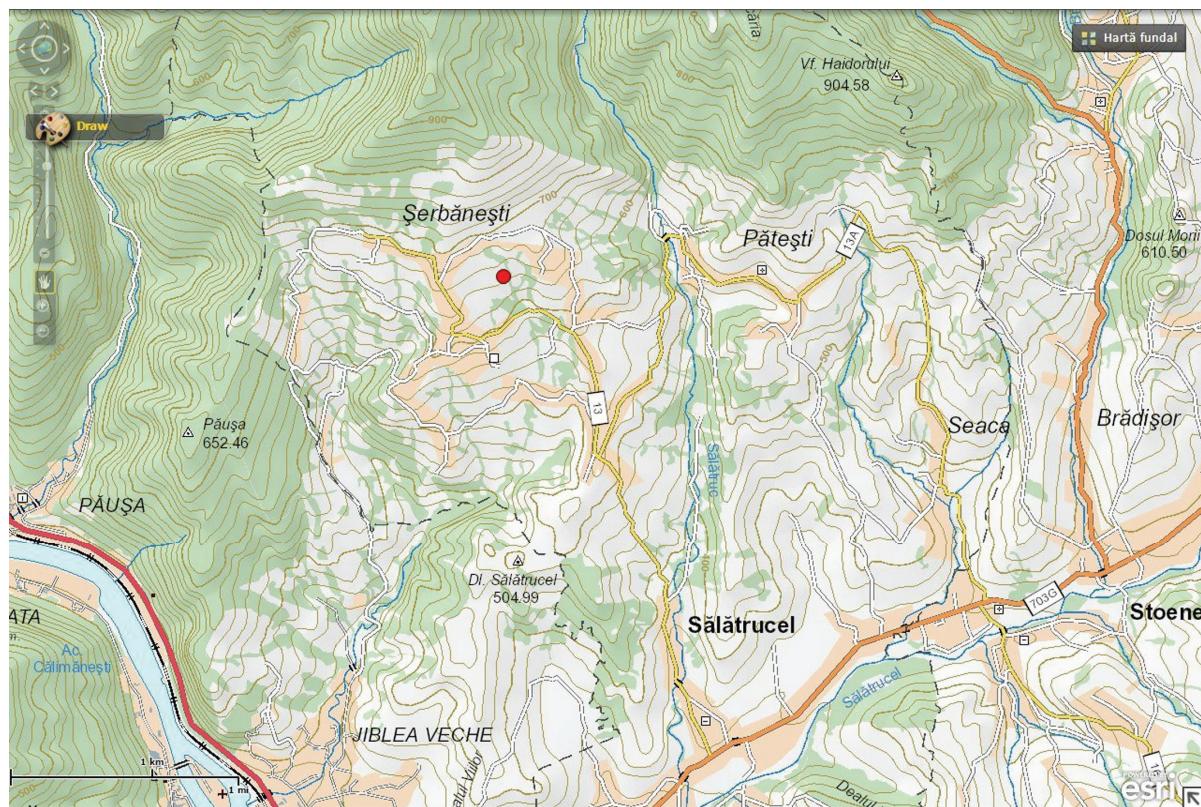
²⁹ Bratu, 2009, p. 131.

³⁰ Este prima semnalare a acestor tipuri de topoare în Oltenia.

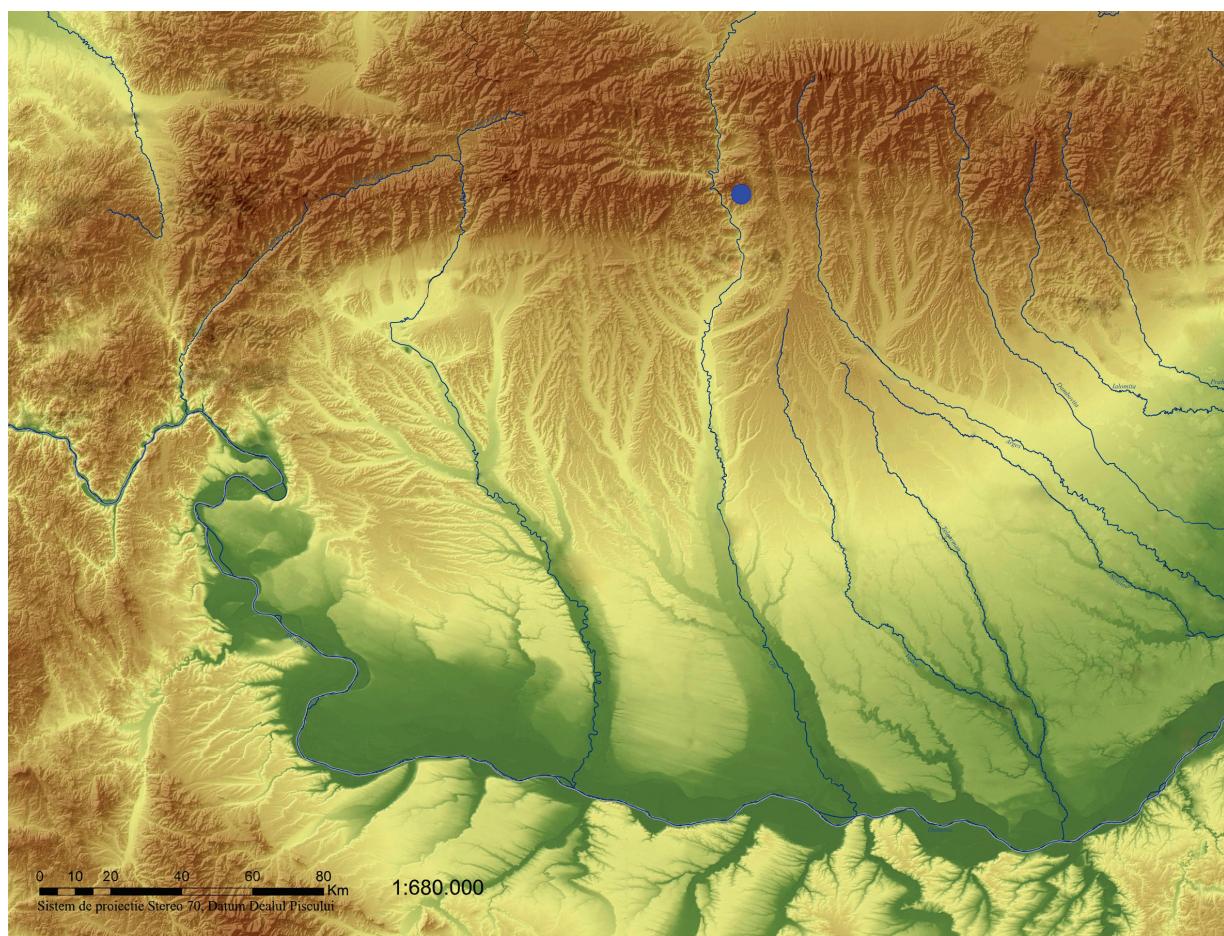
- Soroceanu, T. 2012. *Die Kupfer- und Bronzedepots der frühen und mittleren Bronzezeit in Rumänien. Depozitele de obiecte din cupru și bronz din România: epoca timpurie și mijlocie a bronzului*. Cluj-Napoca – Bistrița: Accent.
- Terteci, C. 2013. Materiale ceramice Verbicioara din colecțiile Muzeului Județean „Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea. *Litua* XV, pp. 109-116.
- Tuțulescu, I., Părăușanu, O. 2013-2014. Câteva contribuții la topoarele de tip Jászladány din depozitele Muzeului Județean „Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea. *Buridava* XI, pp. 7-25.
- Tuțulescu, I., Părăușanu, O. 2015. Noi date asupra unor topoare din perioada bronzului timpuriu aflate în depozitele Muzeului Județean „Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea. *Buridava* XII (2), pp. 212-224.
- Tencariu, T.-A. et al. 2014. The 'deposition' of a disc-butted bronze axe discovered in the Moldovian Plateau, Romania. *SAA* XX, pp. 115-132.
- Vulpe, A. 1970. *Äxte und Beile in Rumänien I*. PBF, IX, 2. München: Beck.
- Vulpe, A. 1975. *Äxte und Beile in Rumänien II*. PBF, IX, 5. München: Beck

LISTA ABREVIERILOR

- Buridava - Buridava. *Studii și Materiale*, Râmnicu Vâlcea.
- Drobeta - Drobeta, Turnu Severin.
- Litua - Litua. *Studii și Cercetări*, Târgu Jiu.
- PBF - Prähistorische Bronzefunde, München, Stuttgart.
- Pope. Halš - Popelníková pole a doba halštatská. *Přispěvky z VIII konference, České Budějovice 22.–24.9.2004. Archeologické výzkumy v jižních Čechách – Supplementum 1* (České Budějovice 2005).
- Sargeția - Sargeția, Deva.
- SAA - *Studia Antiqua et Archaeologica*, Iași.
- Terra Sebvs - Terra Sebvs. *Acta Mvsei Sabesiensis*, Sebeș.

Harta 1

Harta 2

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6